

INFORMACIÓ I PREMSA EN TEMPS DE GUERRA: GABRIEL BRO (segle XVIII)

RICARD EXPÓSITO I AMAGAT

Universitat de Girona

Resum

A la darrereria del regnat de Carles II, Gabriel Bro, un tipògraf natural de Rodez, va emigrar de França a Catalunya cercant obrir un negoci propi. Després d'una breu estada a la Ciutat Comtal, molt convulsa, Gabriel s'instal·là a Girona juntament amb el seu germà Jaume. Aquesta ciutat, exceptuant un temps que va residir a Olot, va ser la localitat on exercí el seu ofici d'impremta i de llibreria fins a la seva mort, l'any 1743. Com a estamper reial de Felip V, un títol que li havia estat concedit pel tercer duc de Noailles el 1711, jurídicament era el tipògraf més important de la vegueria de Girona i l'Empordà. Cap altre professional de l'imprès podia publicar documentació oficial, premsa i alguns treballs de "remenderia".

Tanmateix, i com examinarem en la present comunicació, aquest monopoli hereditari li fou permanentment discutit, i no només pels companys d'ofici gironins, sinó també pel mateix ajuntament i, fins i tot, també pels tipògrafs de la capital catalana. Ens proposem, doncs, reconstruir la trajectòria de Gabriel Bro, pare i fill, dins del context català i de l'Europa de "l'antic règim tipogràfic", un itinerari vital i professional, marcat per

les convulsions polítiques de l'època, que contrasta vivament amb el d'un altre estamper privilegiat, Josep Teixidó a la Barcelona borbònica. Alhora, veurem els inicis de la dinastia tipogràfica dels Bro gironins, la qual va perdurar fins més enllà de la Guerra del Francès, i les pugnes entre les diferents branques pel control del títol d'impressor regi.

Paraules clau

Gabriel Bro pare i fill, Girona, Guerra de Successió, informació, premsa, privilegi.

Abstract

Towards the end of the reign of Charles II of Spain, Gabriel Bro, a printer born in Rodez, left France for Catalonia with a view to starting up his own business. After a brief and troubled stay in Barcelona, Gabriel settled down in Girona with his brother Jaume. With the exception of the time he spent in Olot, Girona was the city where Gabriel established himself as a printer and bookseller until his death in 1743. As a royal printer for Philip V, a title which was given to him by the Third Duke of Noailles in 1711, he was juridically the most important typographer in the district of Girona and the Empordà. No other printer or

bookseller could publish official documents, press or works of remenderia (ephemera, broadsides, chapbooks).

Nevertheless, as this paper shows, Bro's hereditary monopoly was permanently challenged not only by his fellow printers and booksellers in Girona, but also by the City Council, and even the printers of Barcelona. Our aim here is to reconstruct the trajectory of Gabriel Bro, father and son, in the Catalan and European context of the ancien régime typographique. Their personal and professional careers were marked by the political upheavals

of the period, providing a vivid contrast with the life and activity of Josep Teixidó, a royal printer who worked in Barcelona under the Bourbons. This study enables us to examine the origins of the typographical dynasty of the Bro family in Girona, which lasted beyond the Peninsular War, and the struggles between the different branches for the control of the title of king's printer.

Keywords

Gabriel Bro father and son, Girona, War of the Spanish Succession, information, press, privilege.

Al començament de l'any 1711, les tropes borbòniques comandades pel duc de Noailles van entrar a la ciutat de Girona una vegada pactats els termes de la capitulació de la plaça. Havia estat un setge breu, però sostingut amb prou duresa i condicionat pel mal temps. Segons el mateix duc, la pèrdua de la ciutat suposaria “*un coup mortel*” per al bàndol austriacista.¹ No fou ben bé així: la Guerra de Successió encara es prolongaria durant tres anys més i Girona tornaria a ésser assetjada, i de manera més intensa, tot i que en aquesta ocasió sense èxit per part de les tropes de Carles III. En qualsevol cas, a la rendició militar gironina del 1711 també seguiren les recompenses: a Gabriel Bro sènior, un tipògraf i llibreter d'origen francès establert a la ciutat des de feia alguns anys, Noailles va nomenar-lo impressor regi per premiar el seu “zel” i “constant fidelitat” a favor de la causa de Felip V. Alhora, aquesta

¹ Aquest treball s'inscriu en el projecte d'investigació del MICINN, HAR2008-04833. Aprofitem per agrair la valuosa ajuda de l'amic Pep Vila. Així mateix, desitgem agrair la paciència del personal del SOD de la biblioteca de la Facultat de Lletres de la UdG (M. Comas, D. Maset, M. Merino i L. Molina) per haver atès sempre les nostres peticions, així com l'amabilitat del personal de l'Arxiu Històric de Girona, de l'Arxiu Municipal i de la Biblioteca del Seminari Diocesà.

Arxiu Municipal de Girona (AMGi), *Manual d'acords*, 1711, ff. 60-62v i 64-68; *Mémoires du duc de Noailles* [editades per l'abbé Millot i reeditades per Petitot i Monmerqué], París, Foucault, 1829, continuació de la segona part, llibre IX, pàg. 17.

gràcia responia al monopoli informatiu i, en bona part, també editorial que des de la Barcelona de l'arxiduc exercien els tipògrafs Rafel Figueró major i menor.² Qui era, doncs, aquest “professional de l'imprès” anomenat Gabriel Bro? I què va significar la concessió d'aquest títol i privilegi reial que, en aparença, augmentava el seu prestigi personal i podia millorar la migrada economia familiar?

De Gabriel Bro³ (o Brò) pare sabem que era natural de Rodés (sud de França) i que va compaginar els oficis de llibreter, de tipògraf i de gravador. Segons consta en el seu testament del 13 de novembre de 1743, dictat quan tenia més de vuitanta anys d'edat i havia perdut la vista, era “fill legítim y natural de Jaume Brò carder del lloch de Rodes regne de Fransa y de Francisca conyuges diffunts”.⁴ Abans d'emigrar al Principat de Catalunya juntament amb el seu germà menor, el llibreter Jacques Bro (Jaume o *Jacobus* a les fonts catalanes),⁵ Gabriel va treballar a Montalban. En aquesta ciutat, l'any 1689, el nostre “*libraire*” apareix com a testimoni de l'enllaç entre Raymond Bro i la vídua Gaillard. Aquest Raymond (1648-1723) també havia nascut a Rodés i era fill d'un “*facturier*” (indústria del drap), és a dir, d'un draper o d'un carder. Segurament, doncs, es tractava del germà gran de Gabriel i de Jaume. Almenys des de 1674 constatem la presència de Raymond a Montalban, després d'haver-se format com a aprenent a casa del tipògraf-libreter de Tolosa Jean I Boude i, posteriorment, a Lió i a altres localitats. A Montalban,

² Vegeu R. EXPÓSITO, “La prensa catalana en la Guerra de Sucesión: entre la información y el privilegio”, VI Coloquio Internacional de la Sociedad para el Estudio de las Relaciones de Sucesos (San Millán de la Cogolla, desembre de 2010) (en premsa).

³ Sobre Gabriel Bro, vegeu el treball fonamental d'E. MIRAMBELL, “La familia Bro, d'impressors gironins”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVII (1984), pàg. 1-7 [249-255]. El mateix text també a id., *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, pròleg de J.M. Marquès, Girona, 1988, pàg. 55-59.

⁴ Arxiu Històric de Girona (AHG), Andreu Ferrer, *Tercer liber testamentorum*, 13-XI-1743 (doc. parcialment mutilat). En la transcripció dels textos, hem respectat fidelment els originals, sense regularitzar ni l'accentuació ni la puntuació, a excepció de l'ús de majúscules i de minúscules d'acord amb les normes actuals.

⁵ Per exemple, AHG, Andreu Ferrer, *Manual*, 1713, “Jacobus Brò llibraterius Gerundae (...)”. Gràcies a la documentació conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) podem confirmar les sospites de Mirambell sobre el vincle familiar: Gabriel i Jaume Bro eren germans, ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 22808, f. 129. Actualment estem preparant un treball sobre els Bro a partir d'aquesta i d'altra documentació.

Raymond va acabar exercint d'“*imprimeur & libraire de la ville et du college*” i el seu negoci va ser prosseguit, a partir de 1710, pel seu nebot Antoine Bro (1670-1733), “*imprimeur et libraire du roy*”.⁶ És probable, per tant, que Gabriel Bro, com també un joveníssim Jaume (nascut a la dècada de 1680), treballés uns anys al taller familiar i tingués, així, un primer contacte amb l'art de la impremta i el comerç dels seus productes en el context del que Roger Chartier ha definit com “*l'ancien régime typographique*”. Aquest “antic règim tipogràfic”, imperant a una banda i a l'altra dels Pirineus, va caracteritzar-se per l'estabilitat tècnica, els tiratges reduïts i l'hegemonia de la llibreria sobre la impremta, o sigui, del capital comercial sobre l'industrial.⁷ Amb el transcurs del temps, Gabriel va participar plenament en aquest món per la seva doble condició d'amo d'estampa i de mercader de llibres.

Val la pena comentar que d'aquesta etapa dels germans Bro a Montalban es conserva un interessant manuscrit intitulat “*Remarques concernant l'art de l'imprimerie, avec des plans de la plupart des impositions*”, avui dia preservat a la biblioteca montserratina. A continuació del títol, escrit a dues tintes i imitant la lletra tipogràfica romana, trobem les inicials del probable autor, un tal “J.M.J.” –que encara no hem pogut identificar amb seguretat–, i el següent peu d'impremta: “*A Montauban. Par Bro imprimeur et libraire.*”

⁶ Vegeu Ém. FORESTIÉ, *Histoire de l'imprimerie et de la librairie à Montauban. Bibliographie montalbanaise, avec reproductions de gravures sur bois ou sur cuivre*, Montauban, Imprimerie et lithographie Édouard Forestié, 1898, pàg. 221-225. L'autor no disposava de més notícies sobre Gabriel i desconeixia que va marxar del regne de França (pàg. 222, en nota). Per la nostra banda, no n'hem trobat més informació rellevant als Archives Départementales de Tarn-et-Garonne (ADTG), on vam rebre l'amable ajuda d'Anne-Marie Arnaud-Ibres. Des de Rodés, la localitat de naixement, Pierre Lançon (de la Société des Lettres, Sciences et Arts de l'Aveyron) ens comunica que no té notícies sobre Gabriel i Jaume Bro, “*mais sans doute –afirma– se sont-ils formés dans différents ateliers, au titre d'apprentis, puis de compagnons*” a aquella localitat (podria ser el cas de Gabriel, però no el de Jaume, massa jove). La família Bro, segons ens informa Béatrice Olive, directora dels Archives Départementales de l'Aveyron (ADA), “*est bien attesté en Rouergue, cependant, il n'apparaît pas dans l'index de l'inventaire des archives communales anciennes de Rodez*”.

⁷ R. CHARTIER, “L'ancien régime typographique: réflexions sur quelques travaux récents”, *Annales ESC*, 2 (març-abril 1981), pàg. 191-209; Id., “Representaciones y prácticas. Revolución y lectura en la Francia del siglo XVIII”, dins id., *Sociedad y escritura en la Edad Moderna. La cultura como apropiación*, Mèxic, 1995, pàg. 96-97.

1699. *Pour l'usage de Jacques Bro son frere*".⁸ Així doncs, aquest tractat, amb anotacions manuscrites catalanes i franceses del set-cents, hauria estat copiat per Raymond o per Gabriel Bro i destinat a l'ús del seu germà Jaume. Potser fou un regal de comiat, ja que Gabriel i Jaume sembla que se l'haurien endut amb ells a Catalunya. És integrat per dues parts: la primera tracta "*de la grammaire*", l'accentuació, la puntuació, la composició, la tinta, etc. (pàgines 1-72); mentre que la segona se centra en les imposicions (pàgines 73-128), això és, la tècnica consistent a disposar el text sobre la superfície del suport d'escriptura abans de plegar-lo de la manera adequada per obtenir el format desitjat. El llibre, que tot sembla indicar que mai no fou estampat, demostra que aquests professionals de la impressió tenien un interès pel seu art superior a la majoria dels seus companys francesos i catalans.

Per raons que són difícils de determinar, possiblement cercant obrir un negoci propi, Gabriel i Jaume Bro van abandonar el regne de França. Gabriel s'establí primer a Barcelona i, pocs anys després, a Girona. A la primera ciutat va començar a imprimir-hi el 1699,⁹ certament en un conjuntura no gaire favorable als súbdits de Lluís XIV: feia tan sols dos anys que la Ciutat Comtal havia estat assetjada i conquerida pels exèrcits francesos, durant la fase final de la Guerra dels Nou Anys, i l'hostilitat de la població catalana vers el regne veí i els seus habitants continuava ben viva. Com ha escrit Albert Garcia Espuche: "L'odi al francès [o al "gavatx", terme utilitzat sovint als documents notariais] havia de ser per força majoritari en els barcelonins, que mai en la seva història havien viscut un atac tan terrible."¹⁰ Coneixedor o no d'aquest ambient, Gabriel va escollir Barcelona. Treballava a la Riera de Sant Joan i la seva producció es

⁸ Biblioteca del Monestir de Montserrat, ms. 1296. 220 x 170 mm, 128 p. + [7 f.]. Agraïm a Pep Vila que ens hagi posat sobre la pista d'aquest document. Vegeu P. VILA, "Una ortotipografia francesa de Jaume Bro, impressor occità del Set-cents establert a Girona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. LII (2011), pàg. 1021-1026; i A. OLIVAR, *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Montserrat. Primer suplement. Seguit d'una antologia de texts trets del fons manuscrit montserratí*, Barcelona, 1991, pàg. 41.

⁹ *Gozos de la virgen santa Gertrudis, por un devoto esclavo suyo*, en Barcelona, por Gabriel Bro, 1699, 43 cm, 1 f., conté una xilografia amb la imatge de santa Gertrudis.

¹⁰ A. GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic, 2004, pàg. 185.

caracteritzà per les estampacions menors (goigs, devocionaris i romanços),¹¹ és a dir, per un tipus de treballs efimers que permetien recuperar amb rapidesa la suma econòmica invertida: amb aquests papers de jornada es podien assolir uns tiratges relativament elevats a costos baixos, i això sense haver mantingut les premses ocupades durant gaire temps. Ara bé, Bro no depenia exclusivament –ni tampoc podia dependre’n– del seu propi capital ni de les estampacions menors: durant aquesta època també va col·laborar amb alguns mercaders de llibres com ara Juan Casañas i Anton Moyà. El 1700, per exemple, per als citats llibreters va imprimir el següent llibre *in quarto*: *Norte de congregantes, y reciente flor del ameno vergel de la mas pura, y dolorida Señora (...)* “recopilada de diversos autores por el R.P.F. Narcisso Galindo” i dedicat a Jordi de Hessen-Darmstadt, el virrei i capità general del Principat de Catalunya. La seva presència a Barcelona, però, no es va prolongar gaire. Segons Enric Mirambell: “Precisament per les dificultats que en la ciutat partidària de la causa de l’Arxiduc trobà Gabriel Bro, per la seva condició de francès, prengué la decisió de traslladar-se a Girona” el 1703.¹² Efectivament, aquesta és la justificació que apareix en el privilegi d’impressor reial que li concedí el duc de Noailles després de la rendició de la ciutat el gener de 1711:

“Por quanto por parte de vos Gabriel Bro, de nacion franzes se me ha representado, que viviendo en la ciudad de Barzelona, con v[uest]ra familia,

¹¹ Del 1700 es conserven un parell de romanços d’Ignacio Álvarez de Toledo y Pellicer, marquès de Salmerón: *Afectos con que un moribundo reconviene al perdon a la piedad divina*; i *Haviendo entrado el marques de Salmeron à vér el bosque de Sarria, escrivió este romanze al pie de un arbol. Y le dedica al Serenissimo Señor Principe Darmestad*. El 1701 va estampar *Las grans virtuts, y moltas exelencias del umil, sencillo, y despreciat jument. Compost per lo expert Ennesel Lano eruditissim escudrinyador dels secretes mes naturals, y menescal major de la dilatadíssima, y populosa provincia de Asinasia, y sos contorns* (aquest romanç tindrà una llarga vida tipogràfica, essent imprès durant els dos segles següents: per exemple, Barcelona, estampa dels Hereus de la Viuda Pla, c. 1860; i Reus, es ven a la Llibreria La Fleca, c. 1920; vegeu A. COMAS, *Historia de la literatura catalana*, Barcelona, 1964, vol. IV, pàg. 711).

¹² E. MIRAMBELL, *Història de la impremta...* op. cit., pàg. 55. Amb Trellas es va comprometre a traslladar el seu obrador a Girona i, com mostren els peus d’impremta, sembla que ja hi treballava el 1704: d’aquest any han sobreviscut quatre goigs catalans, un panegíric llatí i un procés en aquesta mateixa llengua. Ara bé, en una certificació que redactà el notari Joan Silvestre es va fer constar –interessadament, per descomptat– que Gabriel i la seva família residien a Barcelona, ciutat de la qual foren expulsats amb l’entrada de l’arxiduc Carles d’Àustria el 1705, AHG, Joan Silvestre, *Manual*, 1712-1713, f. 181v.

padecisteis de los reveldes, muchos travajos, y ultrages, desterrando os de la referida plaza por ser de nacion franzesa, leal y fiel vasallo mio, por lo que os fuisteis a vivir a la ciudad de Gerona, donde el marques de Brancás theniente general de mis exercitos, y governador de esta os hizo gracia de mi impres[or] en atencion a lo mucho que aviais padecido, y en remuneracion de v[uest]ro celo y constante fidelidad; en diez de agosto del año pasado de mil setecientos y treze, la que antes os tenia concedida el duque de Noalles con prohibicion de que otra persona pudiese imprimir cosa que perteneziese à impresion r[e]a[ll] con pena de mil florines oro, aplicado a mi real hazienda. Suplicandome os mandase despachar titulo de mi impresor de la expresada ciudad de Gerona, confirmando en todo y por todo los [mutilat] por el duque de Noalles, y marques de Brancás (...)".¹³

Foren l'origen francès i la suposada i primerenca fidelitat a Felip d'Anjou els dos únics motius que expliquen la seva marxa de la capital catalana dos anys abans de la proclamació de l'arxiduc? La resposta probablement és negativa. No sembla que Bro fos un filipista de primera hora: a la darrera de 1705 o a l'inici de 1706, aquest mateix impressor havia estampat uns *Clamors de Barcelona al tyra govern de Velasco (Girona, Gabriel Bro y Rafel Trellas llibrater)*,¹⁴ contra l'odiat virrei de Felip V, així com altres textos de la causa austriacista com un *Pregon sonoro en que manda la majestad de nuestro catolico monarca Carlos Tercero al Duque de Anjou le restituya la Corona, pues sabe que no es suya* (ídem, 1705). Exceptuant els casos d'aquells individus més compromesos, el negoci editorial s'anteposava a les opcions polítiques o a la fidelitat dinàstica. Així doncs, i sense llevar importància a l'animadversió barcelonina envers els francesos, filipistes o no, una altra raó per deixar

¹³ ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 22808, "Gabriel Bro [fill] impressor de la ciudad [de] Gerona contra Joseph Bro tambien impressor de Gerona" [1765], f. 152 (l'aportació del privilegi reial del seu pare duu un segell de 1715 i la data del 5 de desembre). La concessió li fou atorgada el 16 de març de 1711 [f. 159]. En un altre document (núm. 3), dins d'aquest mateix lligall, es menciona que la casa de Gabriel Bro major havia estat saquejada el 1705 i que l'impressor havia estat empresonat.

¹⁴ Es tracta d'una reimpressió gironina del títol publicat a Barcelona per Joan Jolis, estamper als Cotoners (BC, F. Bon. 5673 i F. Bon. 889 –amb diferències a la portada–). Segons Jordi Rubió, aquests *Clamors*, que imiten la forma d'un goig, literàriament no tenen valor i "semblen compostos per un primari", J. RUBIÓ, *Història de la literatura catalana*, traducció de B. Badia, Barcelona, 1986, vol. III, pàg. 200.

Barcelona que també s'hauria d'afegir o considerar és la dura competència que Gabriel va haver d'afrontar per part dels altres mestres impressors i dels membres de la Confraria de Sant Jeroni dels Llibreters. Amb tot, és cert que les vicissituds que va patir durant la Guerra de Successió potser l'acabaren d'empènyer al bàndol borbònic: quan Girona fou guanyada per la causa de l'arxiduc, Gabriel va ser perseguit pels austriacistes més fervorosos, va sofrir el saqueig de la seva casa a mans del "*furor de aquellos barbaros bigatanes*", i fou empresonat (va aconseguir escapar per les teulades de la ciutat). Fins i tot, la seva esposa i filles van ser maltractades per la soldadesca. Tot plegat va acabar perjudicant la salut del tipògraf, ja que "*todo el tiempo que dominaron las armas del dicho senyor archiduque en dicha presente ciudad ha estado y estubo arrinconado y enfermo de suerte que gasto quanto tenia y se hizo muy pobre y miserable*". Ni amb el domini filipista de Girona es van acabar les desgràcies de la guerra per a Gabriel: en el duríssim setge fallit de 1712, com molts altres gironins i gironines, la seva família va experimentar vertadera fam. I no sols això: les tropes de Carles III van capturar les seves filles, les quals foren conduïdes "*al cortel del senyor Estramberch [Starhemberg] maltretandoles de palabras y obras y les tomaron de sus vestidos lo que los aparecio y amañandoles de [dexarlas] horcarlas por ser hijas de dicho Gabriel Bro impresor*". Almenys així ho testimoniaren dos religiosos a requeriment de l'estamper.¹⁵

El trasllat de Gabriel major a la ciutat del Ter i de l'Onyar, però, va ser prou fructífer tipogràficament: a l'estiu del 1703 s'havia associat amb el mencionat llibreter gironí Rafel Trellas i, malgrat que la companyia només va durar quatre anys a causa de la mort del segon,¹⁶ d'aquesta concòrdia en sorgí la manufactura de diverses peces: goigs dels bisbats gironí i vigatà; processos o litigis; les dues peces publicístiques més amunt esmentades; la impressió d'un volum de *Sermones varios, morales, y panegiricos* del framenor Alexo Bonet (1705), de la qual n'existeix una emissió —*a costa de Miguél Bonét*—; etcètera. A més a més, Girona va convertir-se en la ciutat a la qual Bro va

¹⁵ AHG, Joan Silvestre, *Manual*, 1712-1713, ff. 181-182v. Els testimonis eren "*Francisco de Padros abat electo por su magestat Catholica de Phelipe Quinto (...) del monasterio y convento de San Pedro de Rodas (...) y Fr. Miguel de San Elizeo religioso professo del monasterio y convento de San Joseph de la presente ciudad de Gerona*".

¹⁶ E. MIRAMBELL, *Història de la impremta...* op. cit., pàg. 56.

establir definitivament el seu negoci d'impremta i de llibreria,¹⁷ treballant primer a la plaça de Sant Pere i, més endavant, al carrer de les Ballesteries.

Com ja hem mencionat, el gener de 1711 Girona va ser ocupada pels exèrcits borbònics. El comandant d'aquests tropes, Adrien Maurice de Noailles, el tercer duc d'aquest títol, va concedir a Gabriel Bro sènior el privilegi de ser impressor reial a la ciutat, una gràcia hereditària que va ser-li confirmada pel marquès de Brancas l'agost del 1713.¹⁸ Aquest privilegi de Felip V resultava molt ampli i atractiu, almenys sobre el paper, ja que el tipògraf regi tenia reservada la publicació d'una gran varietat de productes oficials a la ciutat de Girona, a la seva vegueria –corregiment a partir de 1716– i a l'Empordà. Cap altre professional de la impressió no podia publicar els següents papers:

*“Decretos, passaportes, gazetas, papeles de estado politico, papeles de ordenes, billetes de los decretos del general de la bolla, de la paja, leña, sal, tabaco, alojamientos, hospital del rey y ciudad, otros papeles misivos por la vegaria, ni fuera della, libros que tratan del rey nuestro señor, y otro qualquier papel que sirve por cuenta de su mag[esta]d y haziendo el contrario se les executen con las penas de mil florines que su mag[esta]d señala en mi privilegio”.*¹⁹

També li corresponia l'estampació d'un pronòstic o almanac universal.²⁰ Bro, per tant, era el beneficiari d'un vast monopoli sobre la informació

¹⁷ Al cadastre de 1715 hi figura com a llibreter i estamper que vivia a les Ballesteries: AMGi, *Llibres del cadastre*, lligall núm. 1 (1715-1716), 1715, 49. En canvi, el seu germà Jaume hi constava únicament com a llibreter, també al mateix carrer.

¹⁸ ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 22808, f. [162v]. Una còpia de la cèdula reial també a AHG, Andreu Ferrer, *llibre*, 1726 (vegeu la transcripció a E. MIRAMBELL, *Història de la impremta...* op. cit., pàg. 104-105).

¹⁹ AHG, Andreu Ferrer, *llibre*, 1718.

²⁰ ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 22808, ff. [162] i 146. No han sobreviscut gaires estampacions d'aquesta naturalesa, tan populars com de fràgil conservació. De 1741 coneixem la següent impressió: *Alman[ak,] pronostico univer[sal] [para el] año del Señor de 174[1]. Las fiestas, que son de [precepto] ván con este señal, + las que pueden [trabajar?] oyendo missa, con este + y los feriados de la Real Audiencia, con este *. Por el Gran Piscator de Salamanca. El Dr. don Diego de Torres, del gremio, y claustro de la Universidad de Salamanca, y su cathedratico de Mathematicas &c. Con licencia, y privilegio real. Gerona: por Gabriel Bro impressor.* Un exemplar a la Biblioteca de Catalunya (BC), Marès l 815. La portada del document consultat es troba parcialment mutilada (Reg. 479.296, sig. Mar. 106/18-4º).

pública (gasetes i relacions, bàsicament), documents oficials, i treballs de –remenderia– a les terres gironines. Jurídicament, el privilegi el convertia en el tipògraf més important de la seva ciutat i, d'entrada, en podria obtenir uns ingressos econòmics regulars. Això no obstant, i com detallarem més avall, la realitat va ser molt diferent: el privilegi li va ser contestat de manera reiterada, i no només pels companys d'ofici gironins, sinó també pel mateix Ajuntament i, fins i tot, pels tipògrafs de Barcelona. La seva dissort contrasta vivament amb la trajectòria d'un altre impressor i llibreter privilegiat per Felip V: el barceloní Josep Teixidó sènior.

Un mes abans de la presa de Barcelona per les tropes del duc de Berwick el 1714, la premsa austriacista sembla que ja havia desaparegut definitivament. El monopoli sobre el conjunt català, que el 1706 havia estat concedit als tipògrafs Rafel Figueró major i menor per Carles III, havia arribat a la fi. Tanmateix, la interrupció de la informació periòdica i irregular només fou momentània: una setmana després de la rendició, pels volts del 19 de setembre de 1714, Josep Teixidó ja imprimia a la mateixa ciutat, segons es desprèn d'una relació (“num. 2”) amb aquesta data: *Relacion distinta de lo sucedido en la entrada de armas de su Mag. en Barcelona, desde 11 hasta 19 del corriente*.²¹ La periodicitat informativa no va tardar gaire més a reaparèixer amb normalitat: el 8 i el 14 de novembre d'aquell any va publicar dos lliuraments de la gaseteta *Noticias de diferentes partes venidas à Barcelona*.²² Teixidó, com a nou “impressor del rey” Felip V, estampava aquests i altres productes “con licencia y privilegio”. El títol, atorgat en nom del nou sobirà pel mateix mariscal Berwick, li fou revalidat el 1715 pel príncep de T'Serclaes,²³ i una reial cèdula amb el seu nomenament li va ser expedida el 13 de març de 1716. La concessió també preveia que la gràcia d'impressor reial de Barcelona fos de transmissió hereditària.²⁴

²¹ Palau 259210. Se'n conserva un exemplar a la Biblioteca Episcopal de Vic (reg. 15936, dins la col·lecció factícia “Varis 211”, 114). La seva numeració (“num. 2”) indica que es tractava d'una publicació seriada i, sense dubte, Teixidó començà a imprimir l'endemà mateix de la victòria borbònica.

²² Palau 193878 i Biblioteca del Seminari Diocesà de Girona (BSDG), fons antic 34/516, respectivament.

²³ Vegeu J. CARRERA i PUJAL, *La Barcelona del segle XVIII*, Barcelona, 1951, vol. II, pàg. 124.

²⁴ ACA, Reial Audiència, *Diversorum*, reg. 214, 1735-1736, ff. 97v-99.

Joseph Teixidó²⁵ pare era un tipògraf i alhora llibreter de la Ciutat Comtal. Com molts altres stampers coetanis, no provenia d'una família vinculada al món editorial: era el fill major d'un pagès i negociant de Gordi, i només un altre parent, el seu germà Pau († 1739), també exercia d'impressor.²⁶ Almenys des de 1686, Josep treballava com a tipògraf a la capital catalana fins que, divuit anys més tard, el 26 de març de 1706, va ingressar a la Confraria dels Llibreters;²⁷ d'ençà d'aleshores, i a diferència dels Figueró, va combinar legalment ambdós oficis. Des de 1690 vivia al carrer del Bou. Es casà dues vegades i un dels seus fills, Josep Teixidó Puig († 1753), va prosseguir ambdues professions del pare, a la mort del qual, el 1735,²⁸ va succeir-lo com a impressor regi. El seu negoci s'ubicava "en lo carrer de Sant Domingo al Call". Abans del seu nomenament com a impressor reial a la Barcelona de Felip V, Josep Teixidó sembla que no havia manufacturat cap paper de notícies o només en una quantitat molt reduïda de la qual no n'ha quedat constància. Fins llavors, gairebé podríem afirmar que s'havia "especialitzat" en literatura catòlica. Amb el nou càrrec, a més d'incorporar la impressió dels papers oficials i les obres que tractaven "matèries d'estat",²⁹ també va iniciar la producció de premsa periòdica i ocasional, en bona part assumint l'antic paper informatiu i editorial dels Figueró (fins i tot va imprimir un pronòstic o almanac universal tan popular –i privatiu dels Figueró– com

²⁵ El seu cognom, com el dels Figueró i d'altres professionals, varia força segons les distintes fonts impreses i manuscrites: *Teixidó*, *Teixidò*, *Teixidò*, *Teixidor* o, també, *Texedor*.

²⁶ Sobre la família Teixidó, vegeu J. BURGOS, *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos (1680-1808)*, tesi doctoral dirigida per R. García Cárcel, Barcelona, UAB, 1993, vol. I, pàg. 521 i arbre genealògic AG-15.

²⁷ Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Jeroni Brotons, *Manual*, 1706, lligall 10, f. 18r-v. Agraïm la referència al professor Javier Burgos.

²⁸ AHPB, J. Francisco Fontana, *Manual de Testaments*, 1707-1744, ff. 90v-93.

²⁹ Durant el segle XVIII, la noció de "*materias de estado*" va anar-se ampliant: comprenia "*essentiellement les questions de politique étrangère, mais finit par englober, en fait, tout ce qui touchait de près ou de loin à l'organisation et à l'administration du pays*", P.-J. GUINARD, *La presse espagnole de 1737 à 1791. Formation et signification d'un genre*, París, 1973, pàg. 26.

era el del "Gran Piscatore de Sarraval").³⁰ Aquesta gràcia del primer Borbó premiava la fidelitat demostrada pel llibreter durant la guerra i els sofriments viscuts (almenys així ho manifestava el mateix interessat en la sollicitud del privilegi): fos com a conseqüència del monopoli editorial dels tipògrafs de l'arxiduc o fos per convenciment polític o dinàstic –com s'afirmava a les certificacions–, a Teixidó li va ser forçós abandonar la Barcelona austriacista. De fet, aquest professional es negà a prendre les armes contra Felip V. El 1714, amb la nova dinastia, es convertí en el llibreter-tipògraf més important de Catalunya. Fou al seu taller on s'imprimí la Nova Planta. Com a "editor" oficial de la premsa barcelonina, Teixidó sènior va encarregar-se tant de la premsa ocasional com de la periòdica; així, per exemple, des de la rendició de la ciutat el 1714 fins a l'acabament de la Guerra de la Quàdruple Aliança el 1720, aquest llibreter-tipògraf va publicar una vintena de papers ocasionals (cartes i relacions). Només Bartholomé Giral i Francisco Guasch van imprimir un parell d'estampacions volanderes a Barcelona. Ara bé, el principal producte informatiu de Teixidó va ser la premsa setmanal: les *Noticias de diferentes partes venidas à Barcelona* (1714-1719) i el *Diario y continuacion de las operaciones del exercito aleman contra los otomanos* (1716).

Josep Teixidó pare, en definitiva, va tenir prou èxit: el títol d'impressor reial i el control editorial de la informació li van permetre assolir una posició preeminent dins del món de la impressió catalana. D'aquest estatus va obtenir-ne avantatges econòmics considerables, incloent-hi algunes exempcions,³¹ a més de poder llegar el càrrec als seus descendents. Molt diferent va ser el

³⁰ Per exemple, al número 1 de les *Noticias de diferentes partes, venidas à Barcelona en 30 de enero de 1717* es podia llegir el següent anunci: "Advertese como en la misma imprenta se hallará el Gran Piscatore de Sarraval de Milan, al principio de la semana que viene". Els almanacs hispànics del "Gran Piscatore de Sarraval" (o Sarrabal) eren una adaptació dels almanacs italians del "Gran Pescatore di Chiaravalle", vegeu, entre d'altres, J. RUBIÓ, *Llibreters i impressors a la Corona d'Aragó*, Barcelona, 1993, p. 453, i *Populäre kalender im vorindustriellen Europa. Der «Hinkende Bote»/«Messenger boiteux». Kulturwissenschaftliche analysen und bibliographisches repertorium. Ein handbuch*, S. Greilich i Y.-G. Mix (eds.), Berlín, 2006, pàg. 270-271.

³¹ Era un dels mestres exempts de pagament a la Confraria dels Llibreters, per exemple: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Gremis, Confraria de Sant Jeroni dels Llibreters, *Llibre de Consells*, 1731-1737, "Relacion personal que los consules del Gremio de Libreros, é Impresores han hecho insiguiendo la orden, y formulario embiado por el Ill[us]tre Ayuntamiento despachado à 24 de noviembre de 1732". "Joseph Texedor", de 63 any, estava exempt "por impresor del rey".

destí de Gabriel Bro i el del seu successor directe, el fill homònim. Gabriel Bro sènior era un estamper de condició modesta. Sols va produir premsa no periòdica i, en els anys següents a la concessió del monopoli, va haver de dirigir-se a les autoritats per l'incompliment de la gràcia reial, atès que *"no ha faltado quien ha imprimido algunas cosas tocantes à su privilegio efectando ignorancia que no sabia si eran cosas prohibidas y al impresor real reservadas"*³² (1718). L'aportació de la còpia del seu privilegi mitjançant autenticació notarial i l'apel·lació a la Reial Audiència, amb sentències favorables a les seves demandes, però, no van impedir que el monopoli li continués essent vulnerat. Així, per exemple, en un memorial, Bro va acusar el Comú de la ciutat *"de hacer imprimir los papeles que se le ofrecen por otros impresores"*. Aquesta circumstància va ser negada pels representants de l'Ajuntament davant del fiscal civil de la Reial Audiència com un *"manifesto engaño"*, i *"para nuestra justificacion havemos llamado al mismo Bró, y hecho el justo cargo, el qual nos ha dado por nuestro descargo el testimonio autentico que incluimos en esta [carta]"*. Bro, pressionat per l'Ajuntament, hagué de retractar-se: en el seu memorial, segons interpretaven o precisaven els oficials gironins, aquest impressor no havia acusat el Comú, sinó *"algunos particulares"* de la ciutat; *"lo que no nos toca á nosotros"*, conclouia la justificació oficial datada el 16 de maig de 1720.³³ El testimoni o jurament de Bro, registrat al *Manual d'acords*, probablement va ser dictat pels mateixos representants gironins:

"los d[ic]hos s[e]ño[r]s jurados y ayuntamiento, que es oy de la misma ciudad, me han hecho siempre imprimir todos los papeles, que se han ofrecido imprimir por cosas del Comun de la misma esta ciudad, sin que en todo el d[ic]ho tiempo hayan hecho imprimirles à otro impresor algun ô algunos de d[ic]hos papeles".³⁴

Els maldecaps de Bro per la vulneració del seu privilegi no només eren provocats pels professionals de la impressió gironina i els representants de

³² AHG, Andreu Ferrer, *llibre*, 1718.

³³ AMGi, *Manual d'acords*, 1720, f. 171r-v.

³⁴ AMGi, *Manual d'acords*, 1720, ff. 173v-174. Bro creia recordar que el seu privilegi d'impressor reial, convenientment notificat als representants gironins, datava de 1717; en realitat, i com ja hem vist, li havia estat concedit uns anys abans.

la ciutat, sinó també pels impressors de Barcelona. Per això, el 12 de maig de 1718, el notari públic Andreu Ferrer havia registrat una súplica de Gabriel major que, entre altres queixes i peticions, demanava a les autoritats del Principat el següent:

*“se sirba mandar que ninguno de los impressores de Bar[celo]na ni otras partes deste Principado impriman papeles ni cosa alguna tocante à impression real y perteneciente a su jurisdiccion y distrito à lo que sea en daño del suplicante en la forma que el impresor real de Bar[celo]na [Josep Teixidó sènior] lesta intimado orden pare que no imprimiesse cosa que fuesse en perjuizio de dicho impresor de Bar[celo]na lo qual observa dicho Gabriel Bro y assi mismo pueda imprimir qualesquier papeles que fuesen vistos y reconocidos por sus superiores como tambien que los ministros de justicia de su partido hagan guardar las franquetas y exemempciones que en el privilegio le concede su mag[esta]d dandole todo el favor que fuere necessario para reconocer las imprentas de dicha ciudad de Gerona (...)”*³⁵

Les reivindicacions van ser acollides positivament per la Reial Audiència i pel capità general, el marquès de Castel-Rodrigo, però Bro sènior, tal com hem vist, no va tenir gaire sort amb la seva aplicació efectiva, com tampoc el seu descendent i successor en els oficis de tipògraf i de llibreter.

En efecte, Gabriel Bro menor va ser tan poc afortunat com el seu progenitor. Era el fill natural de Gabriel i de Francisca Pardiguer i, com a continuador del negoci familiar, li corresponia el títol d'estamper reial, tal com consta en el cadastre de l'any 1734, del qual estava exempt de pagament.³⁶ Tanmateix, aquest negoci no era gaire pròsper i potser per això va decidir traslladar-se a Olot. Des de 1735 fins a 1740, Gabriel júnior va treballar en aquesta vila. Entremig, el 1737, es casà amb Teresa Porró, el dot de la qual (80 lliures barcelonines) provenia de la Pia Almoïna i de la causa

³⁵ AHG, Andreu Ferrer, *llibre*, 1718.

³⁶ AMGi, *Llibres del cadastre*, 1734, f. 183 (“Gabriel son fill tambe impressor real”). En el cadastre de l'any següent, sota el nom de Gabriel sènior, hi figura un tal “Joseph fill tambe estemper reial” (un error o una confusió?).

pia de Collferrer.³⁷ Certament, no havia contret matrimoni amb cap pubilla rica. En aquell mateix any, el seu pare va abandonar el carrer dels Calderers per tal de seguir els passos del fill fins a la capital garrotxina, i el seu nom va desaparèixer dels llibres del cadastre gironí. Llavors, Gabriel major va anar deixant en mans del seu hereu la gestió de la impremta i de la llibreria, tot i que no de manera absoluta o completa, ja que el 1739 va manllevar 300 lliures barcelonines a la seva muller per tal de comprar lletres d'impremta a Tolosa, concretament “tres fundacions una es à saber Tenasia altre Test y la altre Cicero las quals fundacions vuy en dia [1743] encara existeixen”.³⁸ Malgrat l'experiència en l'ofici que li havia transmès el seu pare, i la renovació tipogràfica de l'obrador familiar, val a dir que l'actuació del més jove dels Bro no va ser gaire lluïda o productiva: durant l'etapa olotina, Gabriel menor sembla que va treballar exclusivament com a llibreter o *bibliopola* i, en canvi, no va estampar cap paper –o almenys no n'ha sobreviscut, que coneguem, cap evidència directa o indirecta– ni va poder fer ús del títol d'impressor reial, ni tampoc de les dispenses associades, ja que havia d'abonar el cadastre personal; al cap i a la fi, es trobava en el corregiment de Vic, on no tenia vigència el privilegi reial. El 1740 és el darrer any que l'“estampero” Gabriel Bro menor va romandre a Olot, havent de pagar per una casa de la vídua Marianna Coma Anglada i pel cadastre personal.³⁹

El 1741, la família Bro va retornar a Girona. Allí, a la ciutat que l'havia vist néixer, Gabriel júnior tampoc no va poder exercir com a impressor regi; de fet, va haver de pagar el cadastre fins al 1744, un any després de la mort del seu progenitor, quan fou registrat com a “*impresor real exempto*”.⁴⁰ Aquesta darrera entrada, però, va ser ratllada: després d'haver menat una existència més aviat magra, fent treballs gairebé de supervivència econòmica, va liquidar part del

³⁷ M. PUIG, “La impremta a Olot al segle XVIII”, *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 19 (2008), pàg. 18-19.

³⁸ AHG, Andreu Ferrer, *Tercer liber testamentorum*, 13-XI-1743. El 2 d'agost de 1739, a Olot, Bro pare havia signat una àpoca a la seva muller per un total de 400 lliures barcelonines, 300 de les quals foren rebudes “*per manus Orlando mercatoris Bar[cino]nae*” i les 100 restants per mà de la senyora Maria Àngela “*uxoris domini Joannis Quis etiam mercatoris Bar[cino]nae et consul de Ulanda*”, Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX), Gaspar Clapera, reg. 1144, f. 195.

³⁹ ACGAX, *cadastre, per menor*, 1740 (llog. núm. 756).

⁴⁰ AMGi, *Llibres del cadastre*, 1744, f. 159.

negoci que li havia llegat el pare amb la venda parcial dels materials de la impremta al tipògraf-llibreter Antoni Oliva.⁴¹ La venda es féu d'acord amb l'esposa del difunt. Francisca Bro havia estat declarada hereva universal en el testament del seu cònjuge mentre es mantingués "*viuda y casta y conservant mon cognom*", i el 18 de desembre de 1743 havia cedit els béns rebuts i propis al seu fill. Tanmateix, aquesta venda, motivada per la necessitat, no va fer que el jove Gabriel es retirés del món de l'estampació: el 1745, i com a "*impressor del rey*" segons figura en el peu d'impremta, va (re)estampar el popular llibret bilingüe *Guitarra española, y vandola en dos maneras de guitarra, castellana, y catalana de cinco ordenes* (...) de Joan Carles i Amat, el mateix títol que el seu pare havia publicat el 1701 a Barcelona. Per tant, és evident que Gabriel menor va conservar part de l'utilitatge familiar, almenys durant un temps.⁴² I no només això: no va apartar-se del comerç de materials impresos i el 1746, per exemple, la Reial Audiència va ocupar-se de la causa d'Antonio Sanz contra Gabriel Bro, ciutadà de Girona, pel que feia a la pretensió de distribuir uns calendaris.⁴³ De totes maneres, la falta de capital li va impedir consolidar-se com a tipògraf de sa majestat a Girona: segons les informacions rebudes a la Reial Audiència, amb la desaparició de Gabriel sènior, l'ofici d'impressor reial es trobava vacant a la ciutat el 1744. Així doncs, per què Gabriel fill, un any més tard, va imprimir el citat tractat musical com a tipògraf regi?⁴⁴ La resposta és que no volia renunciar al títol hereditari que li pertocava, malgrat la falta de diners i de valedors per defensar-lo enfront dels competidors més directes: l'altra branca dels Bro. Aquesta circumstància va originar una llarga disputa legal entre els descendents de Gabriel i de Jaume.

⁴¹ ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 22808, ff. 128v i 110v. Segons Jaume Bro, Gabriel va vendre "*parte y porcion de los moldes de la impresion en tanto que se y me consta que Antonio Oliva impresor de esta ciudad le compro y tiene comprados parte o porcion de ellos*". Per la seva banda, Antoni Oliva declarà haver comprat a Gabriel "*parte y porcion de las letras y demas muebles y alajas de la dicha impresion*".

⁴² ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 22808, f. 136v, capítols o punts 7 i 8. Després d'alguns anys vivint de nou a Olot, Gabriel Bro "*acabó de vender los moldes de la impresion que le havia quedado*".

⁴³ ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 24575.

⁴⁴ Al cadastre de 1745, el seu nom no consta juntament amb la resta dels llibreters i dels impressors gironins, AMGi, *Libres del cadastre*, 1745, f. 165.

Gabriel Bro fill, que s'establí de nou a Olot després d'haver tingut alguns problemes amb la Universitat de Cervera i amb la justícia,⁴⁵ va denunciar el també tipògraf Josep Bro perquè respectés el privilegi d'imprimir gasetes, papers oficials i altres documents concedits al seu progenitor.⁴⁶ Josep era el seu cosí germà, el fill del llibreter Jaume Bro i de Rosa Claramunt. D'acord amb Mirambell, va ser "el més important dels impressors gironins de la família Bro" i, fins i tot, va establir vincles comercials amb uns cèlebres tipògrafs italians, els Remondini, entre 1764 i 1783.⁴⁷ Format al taller de Jaume, el 1749 ingressà en el gremi d'estampers de la ciutat de Girona i, tres anys més tard, el 14 de març de 1752, va ser nomenat tipògraf del rei com a nebot del difunt Gabrel Bro major, "*haziendole guardar todas las honras franquesas, y exempciones que por razon de d[ic]ho officio le corresponden, segun y en la misma conformidad que se*

⁴⁵ ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 22808, ff. 136 i 128r-v (capítol 6). Segons Antoni Oliva i Just, llibreter i impressor gironí, poc després de la mort del pare, Gabriel menor fou "*apremiado y executado por razon de haver imprimido algunos papeles privativos a la impresion real*" de la Universitat de Cervera i, durant l'acte d'execució, no només insultà l'algutzir major de Girona, Pere Bartra, sinó que també "*le arrojó encima un tamburete vulgo banquillo, o escambell por cuyo motivo fue capturado y encarzelado y despues estrenado de dicha presente ciudad*" (f. 108v). I, d'acord amb el testimoni de Miguel Fillol, un prevere i domer de l'església de Sant Sadurní (bisbat i corregiment de Girona), a l'inici del decenni de 1750 Bro fill tenia domicili a Olot, id., doc. 2. No trencà, però, els lligams amb la seva ciutat natal: davant les autoritats apareix com a "*impressor de Gerona*" (per exemple, en les declaracions dels anys 1765 i 1768). De fet, en els llibres el cadastre gironí, dins dels llibreters, Gabriel Bro júnior hi apareix de manera intermitent: entre 1741 i 1743, el 1744 (ratllat), entre 1747 i 1749, el 1753, el 1754 o el 1761. El 1750 sabem que es trobava a Banyoles (AMGi, *Llibres del cadastre*, 1750, f. 169). La seva precarietat econòmica la podem comprovar, per exemple, el 1747, quan no va poder pagar el cadastre personal (AMGi, *Llibres del cadastre*, 1747, f. 166 i nota solta) i, a partir de 1753, quan hi fou inscrit com a "*jornalero*" o "*librero jornalero*" —una categoria vertaderament atípica dins del món artesà— (AMGi, *Llibres del cadastre*, 1753, f. 172; id., 1761, f. 170).

⁴⁶ ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 22808.

⁴⁷ E. MIRAMBELL, *Història de la impremta...* op. cit., pàg. 62-66 (citació textual a p. 62). El 1782, la casa Remondini va reclamar a Josep un deute de gairebé 4.800 lliures en moneda veneciana per la compra de llibres i altres materials, ACA, Reial Audiència, *Tribunal de comerç*, C-6806, "*Causa de José Remondiny e hijos (sociedad)*, (Venecia, Italia), contra Bró, José, impresor de Girona". El 1783, el procurador dels Remondini a Barcelona va arribar a un acord amb l'impressor gironí per liquidar el deute. Sobre els Remondini i el seu context vegeu, entre d'altres, M. INFELISE, *I Remondini di Bassano. Stampa e industria nel veneto del settecento*, Bassano del Grappa, 1980, i *L'editoria del '700 e i Remondini. Atti del Convegno, Bassano, 28-29 settembre 1990*, a cura de M. Infelise i P. Marini, Bassano del Grappa, 1992.

practicó con el dicho Gabriel Bro".⁴⁸ El privilegi de Ferran VI, notificat als altres llibreters gironins (les famílies Bro i Oliva), li permetia imprimir i reimprimir "tots los llibres, gasetas y demes papers" tocants a estampació reial a la ciutat i al seu districte.⁴⁹ Ell seria l'impressor de la *Gazeta de Gerona* el 1787.⁵⁰ Per contra, Gabriel Bro menor no va poder seguir amb l'ofici del pare per ésser "pobre de solemnitat" (sense materials d'impremta, va acabar "vendiendo romanzes por las plazas u cantones y esquinas"),⁵¹ tot i els seus intents de recuperar la gràcia reial davant la Reial Audiència durant la dècada de 1760. Uns intents que ja tractarem amb més detall en una altra ocasió. El que volem assenyalar ara, és que, malgrat el dret hereditari que corresponia a Gabriel, Josep Bro va mantenir-se com a tipògraf reial gironí fins a la seva mort, ocorreguda el 1794, i no només enfront de les reivindicacions del seu cosí, sinó també quan aquest monopoli no va ser respectat per Miquel Bro, el seu propi germà. Aleshores, Josep va introduir un plet i causa a la Cúria Reial de Girona. La concòrdia a la qual arribaren les dues parts va ser del tot positiva per a Josep: primerament, Miquel hagué de retractar-se de les calúrnies que, de paraula i per escrit,

⁴⁸ ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 22808, "Relacio de presentacio de uns privilegis de impressor real intimats á instacia de Joseph Bro llibrater de Girona (...)" (doc. 3, 1755), f. 164r-v; Cf. AHG, Narcís Palahí, *Manual*, 1777, f. 881, on s'anotà el 4 de març de 1752 com a data del nomenament, efectiu des del 12. Almenys des de 1751 ja va començar a rebre encàrrecs oficials com la impressió d'una *Copia del real decreto. El clero de mis reynos recomendado de mi amado hermano, el Infante Cardenal, (...)*, Gerona, por Joseph Bro impressor, y librero, en la Plaza del Vino [1751], text datat a Aranjuez el 15-VI-1751 (un exemplar conservat a la Biblioteca Marià Vayreda d'Olot, R. 7236, dins la col·lecció factícia *Alleg. iuris*, t. 17, núm. 42, amb anotacions ms. "Al bayle ô regidor" [d'Olot], i indicacions ms. del subdelegat apostòlic, Thomàs Llaudes y Benages, amb data del 7-VII-1751, Girona).

⁴⁹ AHG, Narcís Palahí, *Manual*, 1777, f. 881.

⁵⁰ La data de l'inici de la publicació és indicada per Josep Pella i Forgas: J. PELLA y FORGAS, "Periodisme. Estudis històrics del de Catalunya", *La Renaixensa. Revista catalana* [1879], pàg. 160; També per E. C. GIRBAL, "El periodismo en Gerona. Notas histórico-bibliográficas", *Revista de Gerona*, 18 (1894), pàg. 225. Sobre aquesta gasetta, vegeu Ll. ROURA, "«L'espasa i el llibre». Premsa i Il·lustració a Girona en el marc de la guerra contra la França de la Revolució", *Manuscrits*, 20 (2002), pàg. 190-192.

⁵¹ Així ho declarà un courier de Girona anomenat Miquel Brusi el 22 d'abril de 1763, ACA, Reial Audiència, *Plets civils*, 22808, f. 115. Segons un altre coetani, Emanuel Porté, un impressor de Sarrià que havia treballat per a Gabriel Bro menor i per a Narcís Oliva, Bro fill no disposava de diners per adquirir una impremta i vivia de "componer vanos y revender romanzes", o sigui, d'un "negocio de poca entidad y ganancia", id., f. 96. Encara que per constatar que Gabriel vivia en la misèria o gairebé no cal recórrer a testimonis com aquests: el segell dels seus papers era "para pobres de solemnidad", id., doc. 1, 1767.

havia escampat en contra del seu germà per estar “mal persuadit”; en segon lloc, no va poder publicar cap document comprès dins del privilegi reial; i, finalment, hagué de pagar les despeses del procés.⁵²

En síntesi, el monopoli de la informació pública (la premsa) i de la informació oficial (un ampli ventall de documents de les autoritats), garantit pel privilegi del monarca, era una gràcia molt cobejada: no només pel prestigi del títol –una font d’atracció d’altres encàrrecs–, sinó també pels ingressos econòmics més o menys regulars que se’n podien derivar. I així fou fins a la fi de l’antic règim tipogràfic, durant el primer terç del segle XIX. Aquest interès pel càrrec d’impressor reial el podem comprovar mitjançant una certificació de l’any 1799 dirigida a l’Ajuntament de Girona lloant les virtuts, personals i professionals, del darrer representant –indirecte– de la dinastia dels Bro, Fermí Nicolau:

“Certifico que Fermin Nicolau ympresor vec[in]o de esta ciu[da]d y encargado de la ymprenta r[ea]l de Maria Bro y Nicolau su hermano es sugeto de buena vida fama, y costumbres, y por tal publicamente tenido, y reputado: Que des de que murió su cuñado [Jose]ph Brò ympresor r[ea]l ha servido al d[ic]ho mui ill[ustr]e ayun[tamien]to en todo lo que se le ha ofrecido de su oficio de ympresor; Que desde que está encargado de d[ic]ha ymprenta r[ea]l no solo ha reimprimido las gazetas de cuió beneficio quedava el publico privado por haver suspendido su reimpresión el otro ympresor r[ea]l Vizente Oliva sin embargo de hacerlas pagar à maior precio: sino que las r[ea]les cedula[s] y demas ordenes que deben comunicarse à los pueblos las reimprime à dos dineros menos cada pliego de lo que hacia pagàr Oliva quando era unico ympresor r[ea]l en esta ciu[da]d, de lo que se sigue un considerable beneficio à d[ic]hos pueblos; [to que] y manifiesta la grande utilidad que resulta al publico de que sean dos los ympresores r[ea]les pues con la natural emulacion queda el publico mas bien servido y à precios mas comodos”.⁵³

⁵² AHG, Narcís Palahí, *Manual*, 1777, ff. 881-882v.

⁵³ AMGi, Gremis, lligall 5, llibreters i impressors, segle XVIII-XIX. Vicente Oliva, “impressor de su real magestad”, va regentar el negoci familiar (llibreria i impremta) almenys des de 1795 i fins a 1818 (morí el 1822). Des de 1794 i fins a 1822, Fermí Nicolau va ser l’administrador, primer, i continuador, després, de la impremta dels Bro (imprimia el *Correo de Gerona* al taller de la viuda Bro). Era el germà de Maria Nicolau, la vídua de Josep Bro. Sobre Nicolau, vegeu E. MIRAMBELL, *Història de la impremta...* op. cit., pàg. 67-69, i J. ANTÓN PELAYO, *La herencia cultural. Alfabetización y lectura en la ciudad de Girona (1747-1807)*, pròleg de R. Chartier, Bellaterra, 1998, pàg. 81-95.

Amb tot, Gabriel Bro sènior, i encara menys el seu fill, mai no va disposar dels recursos necessaris per fer executar el seu privilegi de manera que els rivals comercials quedessin exclosos completament del mercat de la informació pública. La riquesa personal de Gabriel sènior tot just li valia per alimentar una “*muy pobre y crecida familia*”, no tenia “*otro arbitrio*”, i en el setge de Barcelona “*las bombas le arruynaron una casa que tenia para acomodar sus hijas*”.⁵⁴ La comparació amb Rafel Figueró pare i fill o amb Josep Teixidó sènior és gairebé innecessària: tots ells van aconseguir una posició econòmica més que digna i un lloc de prestigi dins l’ofici; en el cas dels Figueró, si bé amb el triomf de Felip V els seus béns els foren segrestats i van perdre –és clar– el títol de tipògrafs reials, no van caure en la pobresa i deixaren una herència notable (la cort imperial de Viena els devia tres lletres de canvi per un total de 8300 lliures genoveses, “*poch mes o menos*”, per les seves estampacions).⁵⁵ Tot plegat es reflectí en la publicació de la premsa: malgrat el privilegi, i a diferència de l’altra branca familiar dels Bro en anys posteriors, Gabriel major i menor mai no van imprimir cap periòdic. Durant la Guerra de Successió, l’humil taller del carrer de les Ballesteries no fou rival per al món editorial barceloní, ni en l’aspecte publicístic⁵⁶ ni en l’informatiu; un contrast que és ben perceptible a través de la premsa

⁵⁴ AHG, Andreu Ferrer, *llibre*, 1718. Quan el 1743 Gabriel va dictar la seva darrera voluntat, el notari anotà que tenia una filla anomenada Josepha, donzella, a la qual li corresponien 50 lliures barcelonines pels drets de legítima paterna i materna, a pagar per l’hereu “*del millor modo que podra*”; a més a més, va llegar 5 sous “*a quiscu de mos fills y fillas nets y demes descendents*”, AHG, Andreu Ferrer, *Tercer liber testamentorum*, 13-XI-1743. L’altra filla de la qual tenim notícies, anomenada Anna, l’any 1730 s’havia casat amb el metge de Camallera.

⁵⁵ R. EXPÓSITO, “La premsa catalana...” op. cit. Tot i que ja consta a l’article citat, desitgem agrair de nou a Javier Burgos les referències facilitades i els comentaris oferts.

⁵⁶ El 1713 també va publicar dues peces publicitàries i commemoratives: *La constancia a la prueba, y el valor al examen en el dilatado bloqueo de la ciudad de Gerona, por las armas de los aliados, siendo governador de la plaza el excellentissimo señor marques de Brancas, teniente general, en los exercitos del rey Christianissimo*, 4°, [3], 18, 8 p.; i *Manifiesto de solidas verdades, desengaño de ignorantes. Breve y compendioso discurso para prueba y calificacion del derecho, justicia y razon que assiste al grande monarca de las Españas, don Phelipe Quinto (que Dios guarde) en orden à la possession y dominio de estos reynos. Y para confussion de muchos, a quienes tiene ciegos el demasiado affecto, y amor al señor Archiduque de Austria, rabia y furor contra franceses* 8° (15 cm, exemplar consultat guillotinat, UB, 07 B-56/7/32), [4], 124 pàg. Sobre la publicitat a la Catalunya de la Guerra de Successió (i més enllà), vegeu R.M. ALABRÚS, *Felip V i l’opinió dels catalans*, pròleg d’E. Lluç, Lleida, 2001.

periòdica: la producció conservada de Bro major, des de 1711 i fins al desenllaç del conflicte, només consta d'un parell de fullets de certa extensió sobre el setge de Barcelona del 1713-1714. Es tracta d'una *Relacion diaria del sitio de Barcelona, capital del Principado de Cataluña* impresa el 1714 a Girona per Gabriel Bro i venuda "en su misma casa (...) y en Barcelona en la de Balthasar Ferrer (...)" (4° [2], 28 pàg.); i d'un *Diario del sitio de Barcelona* estampat per Bro el mateix any (4° [4], 36 pàg.). No va publicar, en canvi, cap instrument periòdic, un fet gens sorprenent si considerem que Gabriel, a diferència dels Figueró, era un impressor reial que no podia gastar "su dinero, sus medios, sus caudales, sus moldes, sus prensas, su trabajo en adquirir noticias, &c. para la impresion de las gazetas, y de los papeles politicos, &c." com feien els estampers de l'arxiduc.⁵⁷

Amb altres paraules, el tipògraf i llibreter gironí no tenia els mitjans necessaris per imprimir o reimprimir gasetes regulars de periodicitat curta. L'autèntic adversari de la premsa austriacista dels Figueró foren les impremtes castellanes, i a la *Gazeta de Barcelona* d'aquests tipògrafs privilegiats s'hi contraposava la de Madrid. I què succeí amb la victòria borbònica i la consolidació de la nova dinastia regnant? Felip V va emprar la concessió de privilegis editorials per recompensar aquells professionals de l'imprès que li havien estat fidels, Texidó a Barcelona i Bro a Girona. En conseqüència, no va atorgar el monopoli de les notícies (i de la informació) a un sol tipògraf per a tot el Principat com havia fet l'arxiduc amb els Figueró. Ara bé, la situació de l'obrador gironí no va variar: Gabriel sènior difícilment podia competir amb la producció informativa de Texidó i sembla que, després de la guerra, només va estampar una relació de festes sobre les celebracions de la ciutat

⁵⁷ *Utilidad publica, atendida en el Real Privilegio, que (...) Carlos III (...) otorgò a Rafael Figuerò, padre, e hijo (...) defendida de las quexas, que el Gremio de los Libreros de la misma ciudad de Barcelona, ha dado en el pleyto, à su instancia movido en la Real Audiencia del Principado de Cathaluña. A relacion del noble Dn. Placido de Copons y de Esquerrer (...); escrivano Joseph Brossa not.; que por la verdad alegaron los abogados de dichos Figuerò [Barcelona, s.n.], 1710, pàg. 16.*

de Girona per la proclamació de Lluís I (1724), o sigui, un encàrrec oficial.⁵⁸ Gabriel major, doncs, va limitar-se a la publicació de relacions ocasionals o conjunturals, al costat d'algun tractat de pau⁵⁹ i, especialment, dels edictes o decrets i d'altres materials afins que li encomanaven les autoritats. Vegem-ne un exemple. El 1720, el governador militar i corregidor de Girona, el baró d'Huart, va fer una crida en català per informar, d'acord amb l'Ajuntament de la ciutat, de les mesures contra el "mal contagiós de pesta" declarat a Marsella:⁶⁰ *Ara ojats tothom generalment que us notifica, y fa à saber lo exceleantissim señor Baró d'Huart thinent general dels exercits de s[a] magestat (Deu lo guarde) governador militar, y corregidor de la present ciutat de Gerona, y sa terra, com avent sa excelencia, y lo molt illustre ajuntament de la dita present ciutat, tingut noticia certa, q[ue] la ciutat de Marcella, regne de França, està infectada del mal contagios de pesta (...)*. De la seva impressió, com pertocava al tipògraf del rei, se n'ocupà Gabriel Bro.⁶¹ Sens dubte, papers com aquest, que contenien informació pública de compliment obligat, juntament amb petits treballs i estampacions volanderes (pelegrins, oracions, goigs, etc.), van contribuir al sosteniment quotidià del seu negoci molt més que no pas la premsa.

⁵⁸ *Relacion de las singulares publicas festividades, y regozijos, con que manifesto su reverente fiel afecto la ciudad de Gerona en la proclamacion del rey nuestro señor don Luis primero (que Dios guarde) y levantamiento del pendon en su real nombre, hecho en 26 de marzo 1724*", con licencia, Gerona, por Gabriel Brò Impresor del Rey N. Señor, [1724], 4º, [2], 14 p. L'autor anònim d'aquesta relació de festes va pouar de fonts oficials per construir la narració de les celebracions i, alhora, afalagar un dels seus principals protagonistes, el baró d'Huart, "governador militar y politico de estat ciudad y comandante general de su partido y del Ampurdan". Entre la documentació municipal hi consta la descripció del *Te Deum* i els tres dies de lluminàries "por la gloriosa elevacion al real trono de la monarquia de España" de Lluís I, així com la correspondència reial i oficial: AMGi, *Manual d'acords*, 1724, ff. 29v-36v.

⁵⁹ *Tratado de paz, ajustado entre esta corona, y el emperador de Alemania, con privilegio, en Gerona, en la imprenta de Gabriel Brò impresor de su magestad, 1725, 4º, 40 p.* Aquest acord entre Felip V i l'emperador Carles VI també va ser imprès a Barcelona per Joseph Teixidó; a la Impremta Reial de Madrid per Joseph Rodríguez de Escobar; a Sevilla, per Juan Francisco Blas de Quesada; a València, per Antonio Bordazar; i a Granada, a la impremta d'Andrés Sánchez.

⁶⁰ BC, F. Bon.17553.

⁶¹ Aquest edicte, tant en la versió impresa com en còpia manuscrita, és recollit entre la documentació municipal: AMGi, *Manual d'acords*, 1720, ff. 294-297v. Tot i que el cartell no duu peu d'impremta, la tipografia i els gravats es poden identificar amb el taller de Bro, com també l'estampació d'*Otro edicto para esta ciudad y su corregimiento* relligat entre els ff. 297v i 298.

En conclusió, a Gabriel Bro major i menor la fortuna no els va somriure gens i el títol d'impressor reial no els va permetre, *per se*, monopolitzar el mercat de la informació i dels productes de jornada al corregiment de Girona i a l'Empordà. Mancats de recursos, sense protectors i, a vegades, fins i tot privats de la col·laboració o del recolzament de les autoritats locals, el seu negoci d'impremta i de llibreria se'n va ressentir moltíssim. No hi ajudava, com és ben sabut, que el mercat de la impressió gironina fos força reduït i subsidiari del de la capital catalana. No obstant això, no hauríem d'oblidar que foren uns professionals de la impressió que no es van rendir fàcilment davant les adversitats. D'una banda, el fill, tot i la seva pobresa, no li mancà decisió a l'hora de lluitar per recuperar la gràcia reial amb la qual el 1711 havia estat premiat el seu pare. I, de l'altra, Gabriel sènior va ser un tipògraf i un llibreter prou inquiet o amb una certa iniciativa com ho evidencia, si més no, el fet que a la Girona barroca del 1714 publicqués una raríssima comèdia satírica intitulada *La populace émeüe*, de Mathieu Rieusset,⁶² destinada a exportar-la al regne d'on era originari.

⁶² *La populace émeüe. Comédie, par le sieur Mathieu Rieusset, Gironne, Gabriel Bro [1714].* Comèdia en quatre actes i en vers; 8º, [3 f.] + 150 pàg. L'epístola dedicatòria conté la data de 15 de maig de 1714. Avui dia se'n conserva un exemplar a la Bibliothèque nationale de France (BnF, Richelieu, 8- RF-13042). Aquest exemplar probablement provenia de la biblioteca del col·leccionista francès Alexandre Martineau de Soleinne (c. 1784-1842), la qual fou venuda poc després de la seva mort i una part important dels fons va ser adquirida per la Bibliothèque Nationale i la de l'Arsenal. En el catàleg preparat per a l'encant podem llegir el següent sobre la comèdia satírica impresa a Girona (núm. 1.660): "Très-rare. L'auteur, dans son épître aux habitants de Ganges, se défend d'être l'auteur d'un livre satirique qu'on avait fait imprimer sous son nom dans cette ville, et il publie cette comédie, pour que l'on puisse juger de la différence de son style avec celui de l'ouvrage qu'il désavoue. Cette comédie roule donc sur la publication de l'ouvrage attribué à Rieusset, ouvrage injurieux pour les demoiselles de Ganges (...) Ce qui prouve que Rieusset était bien réellement l'auteur de cet ouvrage, malgré ses dénégations. Sa comédie n'est pas moins satirique, et l'on peut croire que les habitants de Ganges ne l'acceptèrent pas comme une amende honorable. De plus, elle est souvent obscène, quoique l'auteur proteste de son respect pour les demoiselles", *Bibliothèque dramatique de monsieur De Soleinne. Catalogue rédigé par P. L. Jacob, bibliophile, l'un des Directeurs de l'Alliance des Arts*, Paris, Administration de l'Alliance des Arts, 1844, t. II, pàg. 68.

